You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Location: Serbia

Author(s): Vladimir Ribić

Title: Српска револуција у модерном светском систему

Serbian Revolution in Modern Global System

ISBN Print 10:

ISBN Print 13:

URL: https://www.ceeol.com/search/book-detail?id=472720

НАПОЛЕОНОВИ РАТОВИ

У Европи, од 1792. до 1815. године, рат је трајао скоро непрекидно. Повремено се ширио на Карибе, Левант и Индију, а од 1812. до 1814, и САД су биле укључене у њега. Хобсбаум објашњава да су се, у том рату, сукобљавале и велесиле и системи. Наиме, у складу са својим интересима, француска држава се конфронтирала другим државама или им је била савезник. Истовремено, Француска револуција је, ратујући против конзервативних и реакционарних снага, позивала "народе свијета да збаце тиранију и пригрле слободу".[1]

Серђо Романо објашњава зашто је револуционарна Француска морала "да рачуна на непријатељство великих сила":

...Француска је, пре револуције, била, зависно од околности, непријатељ или савезник сваке од држава (Шпаније, Аустрије, Шведске, Пруске, Савоје, Уједињених провинција, Краљевства две Сицилије) које су чиниле тадашњу Евро-

---

[1] E. J. Hobsbawm, *Doba revolucije. Evropa 1789-1848*, Školska knjiga – Stvarnost, Zagreb, 1987, 80.

пу. Али, увек је припадала, чак и када је Луј XIV покушао да прошири власт на читав континент, једној истој фамилији, или братству, заснованим на заједничком пореклу (Римско царство и Каролиншко царство), династијским везама, заједничким правилима, енклавама једних углављених у територије других. Реч "рођак", којом се сваки краљ обраћао другим европским владарима, није била само протоколарна: изражавала је саучесништво и извесни дух сувласништва.

(...) У укидању наследних титула, распуштању свештеничких редова и цивилном устројству клера, краљевства су назирала пад система на којем су засновала свој легитимитет. У судбини Луја XVI, ухваћеног у Верену и силом доведеног у Париз, сваки краљ је видео слику властите будућности. Неколико недеља касније, аустријски цар и краљ Пруске састали су се у једном предграђу Дрездена, Пилницу, и потписали декларацију у којој је остављена могућност за војну интервенцију...[2]

У Француској, краљ и племство су прижељкивали рат, надајући се да ће страна војна интервенција рестаурисати стари режим. Истом се надала и аристократска и свештеничка емиграција у западнонемачким градовима. Због сасвим другачијих разлога, рат су подржавали и умерени либерали из трговачког департмана Жиронде, тзв. "жирондинци". Наиме, француски револуционари су сматрали да је "ослобођење Француске било (је) само први корак у универзалном три-

[2] Serđo Romano, *Evropa. Istorija jedne ideje*, IP "Filip Višnjić" – JP "Službeni glasnik", Beograd, 2008, 76.

јумфу слободе", те да је "дужност домовине револуције да ослободи све народе који стењу угњетавани тиранијом". Поред тога, пословни људи су подстицали уверење да само уклањање опасности од стране војне интервенције може да створи услове за решавање економских проблема, као и да рат доприноси успостављању привредне надмоћи Француске.[3]

У априлу 1792. године, Луј XVI је објавио рат Аустрији, којој су се, као савезници, придружили Пруска, Шпанија, Уједињене провинције, Сардинија, Напуљ и Сицилија, а од 1793, и Енглеска и Португалија. Рат је почео успесима ове прве антифранцуске коалиције, што је у Паризу изазвало нереде. Оптужујући Луја XVI и аристократију за издају, маса је, у августу 1792. године, заузела дворац Тиљерије и масакрирала краљеву швајцарску гарду. У септембру, уследила је француска победа код Валмија, као и проглашење Републике.[4]

Почетком 1793. године, Луј XVI је гиљотиниран, да би, у наредним месецима, Комитет јавне безбедности, на челу са Робеспјером, успоставио Режим терора. У августу, пошто је Француска изложена инвазији страних трупа и контрареволуционарној побуни у западним и јужним регионима, Комитет је прогласио општу мобилизацију (*levée en masse*) свих људских и материјал-

---

[3] E. J. Hobsbawm, 71.

[4] J. Cristopher Herold, *The Age of Napoleon*, American Heritage Publishing Co., Inc., New York, 1963, 49-50.

них ресурса.[5] До краја 1793, коалиционе снаге су протеране из Француске, да би, 1794. године, француске трупе заузеле Уједињене провинције и, преко Рајне, продрле у Немачку. Већ следеће године, 1795, Пруска, Шпанија и Холандија су склопиле мир с Француском, а ројалистички побуњеници у Вандеји су пристали на примирје. Штавише, Шпанија и Батавијска република (настала од Холандије) су постале француске савезнице, док су само Енглеска, Аустрија и Сардинија остале непријатељи Француске.[6]

Како Пол Кенеди указује, француским непријатељима су

...недостајале неопходна политичка опредељеност и јасна стратегија. Очигледно није било трансцендентне политичке идеологије да понесе војнике и грађане *ancient régime*-а; у ствари, многи од њих су били привучени опојним идејама Револуције, а тек када су, много касније, Наполеонове армије "ослобођење" претвориле у освајање и пљачку, могао се локални патриотизам искористити за слабљење француске хегемоније.[7]

---

[5] Serđo Romano, 77; Gunther Rothenberg, *The Napoleonic Wars*, Cassell, London, 1999, 26.

[6] J. Cristopher Herold, 51; Gunther Rothenberg, 32.

[7] Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila. Ekonomska promena i ratovanje od 1500. do 2000. godine*, CID, Podgorica; Službeni list SCG, Beograd, 2003, 149. Јакобинско и профранцуско опредељење било је присутно тамо где су постојали интензивни културни контакти с Француском и друштвени услови као у њој –

С друге стране, француски војници су разлоге за рат доживљавали као своје, па су се често истицали личном иницијативом и храброшћу, што је, до тада, било резервисано само за припаднике племства.[8] Штавише, за разлику од противничких армија, у Наполеоновој војсци, напредовање се заснивало на заслугама, па су, тако, француски редови "имали добре изгледе да напредују до чина вишег подофицира, као и солидне изгледе да постану официри, чак генерали".[9]

И сам Наполеон је искористио прилику за брзо напредовање. Наиме, пошто су, у јулу 1794, умерени јакобин-

---

у Холандији, Порајњу, Швајцарској, Савоји и Италији. Због ратовања против Русије, Пруске и Аустрије, Француска је стекла симпатије Пољака, док су је, због њеног непријатељства с Енглеском, Ирци доживљавали као савезника. Уопште, филојакобинизам је "пружао помоћ француском освајању и давао политички поуздане службенике на заузетим територијама". Тако је, 1795. године, Француска анектирала Белгију, а Холандија се трансформисала у сателитску Батавску републику. Део територија на левој обали Рајне и на северозападу Немачке припојен је Француској, док је, на остатку тог простора, формирано више сателитских држава, попут Великог војводства Берг или Краљевине Вестфалије. До 1798. године, Швајцарска је трансформисана у Хелветску републику, а у Италији је формирано више република – Цисалпинска, Лигурска, Римска и Партенопејска, као и две монархије – Краљевина Италија и Напуљско краљевство. Видети: E. J. Hobsbawm, 81-84.

[8] J. Cristopher Herold, 53.

[9] Pol Džonson, *Napoleon*, Laguna, Beograd, 2007, 59.

ци свргли Робеспјера и његов Режим терора, у августу 1795. године, проглашен је нови устав и успостављена владавина Директоријума, састављеног од пет чланова. Команда над војним трупама у Паризу је поверена Наполеону, који је, у октобру исте године, одлучно угушио монархистичке демонстрације.[10] Убрзо се нашао на челу трупа које су, у 1796. и 1797. години, успеле да потисну аустријске снаге скоро из целе Италије. У октобру 1797, потписан је мир у Кампоформију, којим је Аустрија морала да призна француско територијално ширење на Белгију, Ломбардију и на територију између Француске и леве обале Рајне, као и да прихвати постојање више сателитских држава на простору Италије. Заузврат, Аустрија је добила власт над целокупним простором угашене Млетачке републике источно од Адиђеа, укључујући Истру, Далмацију и Боку Которску. Једино су Крф и Јонска острва припали Француској.[11]

Наравно, француска јавност је главне заслуге за победу над Аустријом и територијално ширење приписала Наполеону. Плашећи се његове популарности, чланови Директоријума су желели да га држе изван Париза, па су му наложили инвазију на Енглеску. Међутим, пошто је стекао увид у стање француске флоте, Наполеон је то одбио, понудивши план који је требало да га одведе "далеко од средишта збивања (што је одговарало члановима Директоријума)", али и да "остави

[10] Serđo Romano, 78; Pol Džonson, 35-37.
[11] Gunther Rothenberg, 38-47; J. Cristopher Herold, 58-65.

снажан утисак на француску уобразиљу – освајање Оријента". Његов циљ је био да, у Египту, "оснује француску колонију са бесплатном радном снагом која ће гајити шећер", да прокопа Суецки канал, као и да се "повеже са Маратима и Типуом Сахибом, противницима британске власти у Индији".[12]

Пошто је Шпанија постала француска савезница, британска флота се, у децембру 1796. године, повукла из Средоземља. Истовремено, у Египту, Мамелуци су заменили османску власт, па је Наполеон сматрао да би његова експедиција могла да добије подршку Порте. Међутим, у мају 1798. године, када је 35 000 припадника француске *Армије Оријента* испловило из Тулона и других лука, британска флота се вратила у Средоземље. Тако су Наполеонове снаге остале без сигурне морске комуникације и, самим тим, без шансе да постигну трајан успех у освајању Египта.[13]

Пре него што су стигле до Египта, француске трупе су се искрцале на Малти, где су натерале витезове св. Јована јерусалимског да им препусте власт над острвом, у замену за доживотне пензије. Наполеон је, након што је, на Малти, формирао привремену владу, успоставио француски гарнизон, ослободио турске и маварске робове, снабдео се оружјем и муницијом и, на крају, опљачкао цркву св. Јована, наставио свој поход на Египат.[14]

---

[12] Pol Džonson, 43-44.

[13] Gunther Rothenberg, 50.

[14] J. Cristopher Herold, 68-69.

Армија Оријента се искрцала у Александрији, 1. јула. После заузимања града, Французи су се упутили према Каиру, у чијој близини су збрисали мамелучке снаге, 21. јула. Следећег дана, Наполеонове трупе су заузеле Каиро, али је, већ 1. августа, британски адмирал Нелсон уништио француску флоту у заливу Абукир. Истовремено, бесан због Наполеоновог харања Малте, руски цар Павле I је објавио рат Француској, а султан Селим III је, под британским и руским притиском, прогласио џихад против француских неверника.[15]

Да би предупредио турску офанзиву на Египат, Наполеон је извео упад у Сирију, где је, у пролеће 1799. године, заузео Газу, победио код Јафе и био поражен код Акре. То је био Наполеонов до тада највећи пораз, који је, уз епидемију куге, лоше снабдевање, тешке природне услове и непријатељски расположено становништво, пресудно утицао на њега да остави *Армију*

[15] Gunther Rothenberg, 50-52. Наполеон је покушао да задобије поверење египатског становништва, представљајући се као ослободилац од мамелучке тираније и султанов савезник. То није била потпуна лаж, пошто је, пре почетка експедиције, договорено да Таљеран, министар иностраних послова, оде у Цариград и објасни султану зашто би француску окупацију најбогатије турске провинције требало да схвати као акт пријатељства и помоћи. Међутим, Таљеран није отишао у Цариград, а када је, у септембру, одређен други изасланик, Турска је већ објавила рат Француској. Видети: J. Cristopher Herold, 71.

Оријента у Египту и врати се у Француску, под изговором да мора да се супротстави снагама друге антифранцуске коалиције. Француске трупе су остале у Египту све до септембра 1801. године, када су, поражене од Британаца, капитулирале и вратиле се у отаџбину.[16]

Када се, у октобру 1799. године, Наполеон вратио у Француску, дочекан је са одушевљењем, као освајач Египта. Економска ситуација у земљи је била тешка, а петочлани Директоријум је био веома непопуларан. Један од директора, Жозеф Сијејес, уз сагласност Тањерана, министра иностраних послова, и Фушеа, министра унутрашњих послова, затражио је Наполеонову подршку за државни удар. Наполеон је пристао и, у новембру, ухапсио остала четири директора и чланове Савета пет стотина (сената који је оверавао одлуке Директоријума). У децембру, после референдума, проглашен је нови устав, распуштен Директоријум и, по угледу на Рим, успостављен трочлани конзулат, са Наполеоном као првим конзулом.[17]

Како Пол Џонсон истиче, Наполеон је "морао да оправда своју огромну власт личном, војном победом на челу армије".[18] Наиме, 1799. године, снаге друге антифранцуске коалиције су остварилe низ победа. Аустријско-руске снаге су, у Немачкој, потиснуле Фран-

---

[16] Gunther Rothenberg, 52-54; J. Cristopher Herold, 76-79; Pol Džonson, 46-48.

[17] Pol Džonson, 49-51; J. Cristopher Herold, 83-86.

[18] Pol Džonson, 52.

цузе према Рајни, док су, у Италији, успеле да заузму већи део Апенинског полуострва. Ипак, крајем исте године, Французи су, победом код Цириха, успели да поврате Швајцарску, што је изазвало осипање друге антифранцуске коалиције, тј. руско повлачење из ње. Ипак, Италија је и даље била под контролом Аустријанаца, а француски положаји у јужној Немачкој били су угрожени. Зато је, у првих неколико месеци 1800. године, Наполеон припремао поход који је, у мају, почео проласком француских трупа кроз пролаз Сан Бернардо. Овај веома ризичан ратни подухват је кулминирао тешко извојеваном победом Француза код Маренга, у јуну исте године.[19]

Аустрија није сматрала да је код Маренга доживела катастрофалан пораз, после којег следи капитулација. Зато је било потребно да је Француска победи и у Немачкој, што се догодило, у децембру, у бици код Хоенлиндена. После тога, Аустрија је пристала на мир у Линевилу, склопљен у фебруару 1800. године, којим су потврђене одредбе мира у Кампо Формију. Тако је једино Британија остала у рату против Француске, али само до марта 1802. године, када је потписан мир у Амијену. Према одредбама овог мира, Британија се обавезала да Француској, Холандији и Шпанији врати све што им је одузела од 1793. године, осим Тринидада, некадашњег шпанског поседа, и Цејлона, који је био

[19] Исто, 52-53; Gunther Rothenberg, 58-66; J. Cristopher Herold, 133-135.

под холандским суверенитетом. Британија је требало да напусти Малту, на којој би се поново успоставила власт витезова св. Јована јерусалимског, док је Француска требало да се повуче из Папске државе и Напуљске краљевине. Такође, Амијенским миром је гарантован територијални интегритет Османског царства.[20]

Британија није натерана на склапање мира неким убедљивим војним поразом. Штавише, 1801. године, Краљевска морнарица је уништила данску флоту код Копенхагена, док су британске снаге поразиле Французе код Александрије и тиме их натерале на повлачење из Египта. Поред тога, Британци су, у Индији, у Мисореу, збацили Типуа, француског савезника, а у Западним Индијама су заузели француске, холандске и шведске поседе. Пре свега тога, 1800. године, Британци су преотели Малту од Француза.[21]

Британија је пристала на Амијенски мир зато што је, због рата, њена трговина трпела у Средоземљу и на Балтику. Међутим, Наполеон није дозволио да се Британцима врате трговачке и дипломатске привилегије у областима које је Француска контролисала. Штавише, Французи су настојали да прошире и учврсте свој утицај на простору од Муската до Западних Индија и од Турске до Пијемонта. Коначно, покренут је француски програм изградње ратних бродова. Због свега то-

---

[20] Gunther Rothenberg, 66-67; J. Cristopher Herold, 137, 143; Pol Džonson, 52-53.

[21] Pol Kenedi, 153.

га, Британци су одбили да врате Малту, па је нови рат избио у мају 1803. године.[22]

Без обзира на одређена смањења, Краљевска морнарица је, и даље, имала најјачу војну флоту, која је успевала да блокира обалу Француске, као и да заузме њене прекоморске поседе. Због тога је Наполеон почео да размишља о инвазији на јужну Енглеску, али га је велики пораз француско-шпанске флоте код Трафалгара, у октобру 1805. године, одвратио од тог ризичног подухвата. Ипак, француска моћ на копну је остала нетакнута, па је Британија настојала да, финансијским дотацијама, привуче Русију и Аустрију у трећу антифранцуску коалицију. Истовремено, Наполеон је раширио своје трупе од Булоња до горњег Дунава, где је, код Улма, поразио Аустријанце. Нешто касније, у децембру исте године, Французи су, код Аустерлица, однели велику победу над аустријско-руским снагама. У децембру, склопљен је Пожунски мир између Аустрије, с једне, и Француске и Баварске, с друге стране. Аустрија је све млетачке територије (укључујући Истру и Далмацију, осим Трста) уступила Краљевини Италији, а Тирол и Форарлберг су препуштени Баварској. Виртемберг и Баден су од Аустрије добили неколико мањих дистрикта.[23]

Захваљујући Пожунском миру, Наполеон је постао господар западне Европе, па је приступио њеном пре-

---

[22] Исто.

[23] Pol Kenedi, 154; J. Cristopher Herold, 169-174.

уређењу. Године 1806, укинуо је Напуљску краљевину, створио Рајнску конфедерацију, док је аустријског цара Фрању II натерао да се одрекне титуле римског императора, чиме је Свето римско царство званично престало да постоји. Због свега тога, исте године, Пруска је ушла у рат против Наполеона, чиме је настала четврта антифранцуска коалиција. У октобру и новембру, Французи су поразили Прусе, код Салфелда, Јене, Ауерштета и Либека. Уз руску војну помоћ и британску финансијску подршку, Пруска је наставила рат и у току зиме, али је, у фебруару 1807. године, изгубила битку код Ејлава, у којој су и Французи имали велике губитке. Четврта антифранцуска коалиција је престала да постоји захваљујући великој победи француско-пољских снага над руским трупама код Фридланда, у јуну, чиме су и Русија и Пруска принуђене на мир. У јулу 1807. године, у Тилзиту је потписан мировни уговор, према којем је Русија пристала на стварање Великог војводства Пољске, са краљем Саксоније као сувереном, док се Француска обавезала на напуштање Јонских острва и делова Далмације под контролом руских трупа. Такође, руски цар Александар I је пристао да буде медијатор између Британије и Француске, док је Наполеон прихватио улогу посредника између Русије и Османског царства. Коначно, Русија је пристала да забрани британску трговину и обећа да ће постати француска савезница. Самом Наполеону је било најважније да спречи британски извоз у Европу, чиме би Лондону ускратио "новац потребан

за исплату дотација било ком савезнику и за куповину добара за сопствене експедиционе армије".[24]

До краја 1807. године, све европске државе, осим Данске, Шведске и Португалије, забраниле су приступ британским трговачким бродовима у своје луке. На Наполеонов захтев да се и Данска и Португалија придруже трговинским санкцијама према њима, Британци су одговорили бомбардовањем Копенхагена и запленом данске флоте. Поучена примером Данске, Португалија је одбила Наполеонов захтев.[25]

У октобру, Французи су присилили шпанске власти да се придруже њиховој инвазији на Португалију. Ова експедиција је имала двоструки циљ: окупацију Португалије и улазак француских трупа у Шпанију. У складу с тим, након заузимања Лисабона у новембру, Французи су, користећи се сукобима унутар шпанске краљевске породице, почетком 1808. године, заузели кључна утврђења у северној и централној Шпанији, да би, средином марта, умарширали у Мадрид. Пошто је натерао краљевску породицу да абдицира, Наполеон је устоличио свог брата Жозефа за краља Шпаније. То је, почетком маја, испровоцирало масовну побуну Мадрићана, која је угушена у крви. Међутим, устанак се проширио на целу Шпанију, што је натерало Наполеона да повуче трупе из Португалије. У јулу, код Бајлена, шпански ге-

[24] Pol Džonson, 73-74; Pol Kenedi, 155-156; J. Cristopher Herold, 174-186.

[25] Gunther Rothenberg, 115.

рилци су тешко поразили Французе, што је натерало краља Жозефа да напусти Мадрид.[26] Како Џ. Кристофер Херолд објашњава, устанак није избио због тога што је нови краљ био странац (уосталом, и Бурбони су били странци), већ због тога што је француска окупација претила да уништи "институције и традиције у којима је шпански народ био укорењен – пре свега, католичку веру и привилегије разних региона". Зато су се устаници политички организовали у регионалне хунте, на челу са монасима и земљопоседницима, а у Французима су видели непријатеље католичке вере и шпанског краља. Патриотско осећање се јавило код побуњеника тек пошто се "хиљаде локалних спонтаних устанака сјединило у један огроман национални покрет, који су подржале регуларне војне снаге".[27]

Шпански устанак је створио услове за британску копнену интервенцију, која је почела победом над Французима код Вимеира, у Португалији. С друге стране, Наполеон је схватио да, због опасности од уласка Аустрије у рат, мора да што пре завлада Пиринејским полуострвом, па је лично преузео команду над француским трупама у Шпанији. Након што су, после вишемесечних борби, сломили шпанску одбрану Сарагосе, Французи су, у децембру 1808, повратили Мадрид, а у јануару 1809. године, код Коруње, натерали

[26] J. Cristopher Herold, 206-210; Gunther Rothenberg, 115-116.

[27] J. Cristopher Herold, 211-214.